

نگاهی به کاهش سریع نرخ موالید در ایران

گزارش

شاید کمتر پدیده اجتماعی را بتوان یافت که به اندازه جمعیت بزرگ تمامی ساحت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یک کشور اثر گذار باشد؛ هر چند تأثیرات تغییرات جمعیتی بر برخی جنبه‌ها مستقیم و بر بعضی حوزه‌های دیگر غیرمستقیم است. در این بین شاید یکی از مهمترین اثرات تغییرات شاخص‌های جمعیتی را بتوان بر بخش اقتصاد؛ به‌ویژه تأمین نیروی کار مورد نیاز یک کشور دانست. این یک اصل اساسی است که تمامی کشورها -چه توسعه‌یافته و چه در حال توسعه- برای استمرار فعالیت‌های اقتصادی نیازمند نیروی کارند. به عبارتی، بدون وجود نیروی کار، هیچ شکلی از تولید و ایجاد ارزش افزوده قابل تصور نیست. بنابراین رشد اقتصادی و تمام شاخص‌هایی که بر آن اثر گذارند، به جمعیت یک کشور وابسته است.

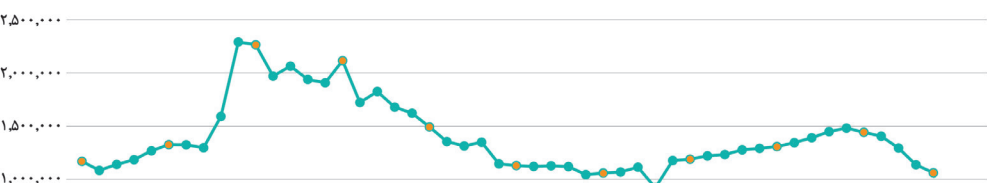
هر چند کشور ما اکنون به لحاظ جمعیت در وضعیت نسبتاً مناسبی به سر می‌برد و هنوز فرصت بهره‌مندی از پنجره جمعیتی برای ما فراهم است، اما پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهد در سال‌های آینده، این پنجره جمعیتی به تدریج بسته شده و کشور ما نیز کاملاً رو به سالمندی می‌رود. در حالی که انفجار جمعیتی دهه ۱۳۶۰، به شکل‌گیری این پنجره جمعیتی و نیروی کار جوان برای کشور در دهه‌های بعدی منجر شد، اما فرصت جوانی جمعیت در حال پایان یافتن است. هر چند این پدیده اثرات خود را بر تمام جنبه‌های زندگی ما خواهد گذاشت، اما از

هم اکنون از دو منظر باید چاره‌ای برای آینده اندیشید: نخست آنکه در یک جامعه سالمند، نیروی کار مولدی که چرخ‌های اقتصاد و جامعه را به گردش درآورد کمیاب می‌شود. دوم آنکه نیازهای یک جامعه سالمند در زمینه مراقبت‌های بهداشتی، درمانی، نگهداری و... بشدت افزایش خواهد یافت و باید نیروی کار جوانی وجود داشته باشد تا بتوان نیازهای این جمعیت سالمند را پوشش داد. بدین ترتیب موضوع بهره‌مندی از پنجره جمعیتی صرفاً به رونق تولید و اشتغال و افزایش رشد اقتصادی محدود نمی‌شود. جمعیت جوان همچنان که کالاهای خدمات مورد نیاز جامعه را تولید می‌کند، به نوعی جمعیت مولد نیروی کار در آینده نیز به شمار می‌رود. به عبارت دیگر، برای اینکه کشور در سالیان آتی از نظر کمبود نیروی کار دچار مشکل نشود، جمعیت جوان کنونی باید بتواند زادوولد کند. به طور ساده، یک کشور برای اینکه بتواند در بلندمدت جمعیت خود را در حد ثابتی نگه دارد، باید هر زوج در طول دوره زندگی خود به طور متوسط ۲٫۱ فرزند به دنیا بیاورند که به این رقم، نرخ جایگزینی می‌گویند. اکنون نگاهی داریم به نرخ موالید، نرخ باروری و بعد خانوار در کشور در دهه‌های اخیر.

نرخ باروری

نرخ باروری کل یا نرخ فرزندآوری (Total fertility rate)، میانگین تعداد فرزندان است که به ازای هر زن ۱۵ تا ۴۹ سال

ولادت ثبت شده در کل کشور: ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۹

* اطلاعات ارائه شده، مربوط به فروردین‌ماه لغایت دی‌ماه ۱۳۸۳ می‌باشد

کاهش موالید

کاهش نرخ باروری منجر به کاهش نرخ مطلق تعداد متولدین در کشور شده است. در سال ۱۳۵۰، تعداد موالید کشور چیزی حدود یک میلیون و ۲۳۰ هزار نفر بوده است که در سال‌های ابتدایی دهه ۶۰ به بیش از ۲ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر می‌رسد و از میانه دهه ۶۰ سیر نزولی خود را آغاز می‌کند. این روند نزولی تا اواسط دهه ۸۰ ادامه می‌یابد و از اواسط این دهه با ورود متولدین دهه ۶۰ به

تبلیغ برای جوانی جمعیت کافی نیست

که نسل کنونی ما رغبتی به آن ندارند. الان وقتی یک فرزند به دنیا می‌آید هزینه‌های نگهداری را که حساب کنیم به اندازه تمام حقوق یک کارمند تازه استخدام می‌شود. بنابراین یک عامل، دقیقاً عامل اقتصادی است. حالا فردی که می‌خواهد ازدواج کند اگر بخواهد کودکی هم داشته باشد، مستأصل می‌شود؛ بنابراین از این کار خودداری می‌کند. پس اینکه بگوییم و تبلیغ کنیم، تأثیری ندارد بلکه باید عواملی که مانع این امر می‌شوند، از جمله موانع اقتصادی را از بین ببریم. وقتی خط فقر در ایران نصف جمعیت را فرا می‌گیرد، بنابراین نصف جمعیت قادر به اداره یک یا دو یا سه فرزند که به دنیا بیاورند نیستند. بگذریم که از آمادگی اقتصادی، ممکن است آمادگی روانشناختی هم نداشته باشند.

وجود افراد سالمند در خانواده؛ چه از نظر روانی و چه جسمی تفاوت‌هایی را ایجاد می‌کند. این تفاوت‌ها چه اثراتی در افراد

باشد افرادی که دوروبر فرد سالمند هستند از او احوال‌پرسی می‌کنند و در نگهداری و مراقبت از او کمک می‌کنند و یا هدیه برای‌شان می‌برند. بنابراین تمام عوامل، اقتصادی، اجتماعی و روانشناختی می‌تواند ضرب در سالمندی شود و مسأله را دشوارتر کند.

در ابتدای مصاحبه به هر م سنی اشاره کردید. آیا در آینده جامعه ما نیز به سمت بالا رفتن میانگین سنی و در واقع پیری جمعیت خواهد رفت؟

در حال حاضر فرزنددار شدن کاهش یافته و معنای آن است که مادر بیست سال آینده نیروی جوان کمتری خواهیم داشت. این یک مشکل بزرگ است. راه حل آن هم این است که موالید بیشتر باشد تا جمعیت کودکان اضافه شده و جوانان آینده را شکل دهند.

در کشور ما به تبلیغ کردن بسنده می‌کنند که بچه‌دار شوید، اما این تبلیغ اثر گذار نیست. باید ببینیم موانع از دواج و بچه‌دار شدن چه مواردی است

گزارش

بالا رفتن سن، تجربه و خردمندی افراد را افزایش می‌دهد و تأثیرات دیگری بر فرد و همچنین جامعه خواهد داشت؛ تأثیراتی که باید آن را روایت کرد، نه قضاوت. برای آگاهی بیشتر نسبت به این تأثیرات گفت‌وگوی «مصطفی تبریزی» عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، نویسنده و مترجم را بخوانید.

تأثیر بالا رفتن میانگین سن جمعیت بر روان جامعه چیست؟ در تمام کشورها هر م سنی جمعیت را رسم می‌کنند که کودکان، نوجوانان، میانسالان و سالمندان چقدر هستند. پس از آن یک سری محاسبات روانشناختی، جامعه‌شناختی وجود دارد که مورد توجه قرار می‌گیرد. در جامعه‌ای که تعداد جوانان خیلی زیاد باشد به این معناست که نیروی کار بیشتری وجود دارد و در نتیجه نشاط و شادایی بیشتری داریم. همچنین در جوامعی که تعداد سالمندان خیلی زیاد باشد؛ یعنی هر م سنی جمعیت، یک هرم غیر طبیعی است. اگر چه آنان تجربیات گرانبهایی دارند که می‌توانند به نسل‌های بعدی منتقل کنند، اما توانایی کار بدنی و فکری کاهش می‌یابد و نیاز به حمایت دارند. در پی آن وقتی در سنین بالا به حمایت نیاز پیدا کنیم به این معناست که به لحاظ روانی عزت نفس پایین می‌آید، عزت نفس به لحاظ روانشناختی یعنی من، خوب دوست‌داشتنی هستم. اما در جمعیت سالمند این حس عزت نفس وجود ندارد یعنی من خوب نیستم، ناتوانم و دوست‌داشتنی نیستم در آن جامعه افزایش می‌یابد، چون عامل مزاحمت دیگرانم و آنها باید تکیه‌گاه من باشند، بنابراین خودگی و افسردگی در آن جامعه افزایش می‌یابد.

در واقع نشاط جامعه کاهش می‌یابد...

بله. وقتی شما همه از موم‌های روانی را می‌گیرید، تعداد کسانی که شاداب و افسرده -باین این دو حالت هستند- را بررسی می‌کنید. در جوامعی که سالمندان بیشتر هستند معدل شادمانی یا بهنجار شادمانی پایین است.

با این تعریف می‌توان کنندی یا بی‌انگیزگی جامعه را از عواقب آن دانست؟

اگر سایر عوامل را بخواهیم بررسی کنیم به لیست بلندی می‌رسیم. سالمندان در کشور‌های اسکندیناوی حمایت می‌شوند؛ حتی اگر کسی را نداشته باشد یک آپارتمان در اختیارش می‌گذارند و خدمتکار دارد. بنابراین یک سالمند در چنین شرایط ایده‌آلی حس آنکه مثلاً فرزندانش، پسر‌ها، عروس‌ها و... اموراتم را انجام می‌دهند و من مزاح‌شان هستم را نخواهد داشت. به لحاظ روانشناختی هم اگر علایق یا خانوادگی بیشتر

خانواده دارد؟

این موضوع کاملاً به فرهنگ آن خانواده ارتباط دارد. مادر ایران به لحاظ فرهنگی گروه‌های نامتجانس زیادی داریم. بسیاری از افرادی که سنتی هستند بشدت از سالمندان محافظت می‌کنند و حرمت سالمندان را نگاه می‌دارند، در حالی که در گروه‌های متجدد و نو این رفتار کمتر است. یعنی متأسفانه در هم آمیختگی عاطفی کاهش پیدا کرده است.

بی‌توجهی به این نکات چه عواقبی را دامنگیر جامعه خواهد کرد؟ در ایران آمار افسردگی، اضطراب و پر خاشگری بالاست؛ عواقبی که الان جامعه ما با آن برخورد کرده است. همچنین عوامل اقتصادی، اجتماعی و روانشناختی موجب شده که جامعه ما یک جامعه بیمار باشد و آن شادایی نرمال که در دیگر کشورهای جهان وجود دارد در اینجا وجود نداشته باشد. البته در بعضی از کشورها هم شرایط مثل کشور ما است.

اگر بخواهیم از همین الان اقداماتی را آغاز کنیم، چه اقداماتی برای بهتر شدن سلامت روان جامعه با توجه به پیر شدن جامعه در اولویت است؟

یک سری اقدامات ساختاری هستند که باید انجام شود، اما یک نسخه تجویزی نیست که مانند دستور آشپزی بگوییم اولین این کار و بعد آن کار را انجام دهید. وقتی ساختار اجتماعی بر مبنایی است که روابط تولیدی، روابط تجاری، روابط اقتصادی منجر به این می‌شود که اقشار متعددی فقیر شوند و اقلیت بسیار کوچک ثروتمند شوند. این ساختار اقتصادی اگر عوض نشود سایر نسخه‌ها به منزله نصیحت‌ها و توصیه‌ها بی‌خاصیت خواهد بود. بنابراین ساختار اجتماعی و اقتصادی باید عوض شود. تغییر ساختار اجتماعی یعنی اینکه در جامعه گروه‌های مختلف را با سلاقی، علایق و کیش‌های مختلف به رسمیت بشناسیم. همچنین اقدام ساختاری دیگر در روانشناسی فردی است. بسیاری از جوانان امروز احساس می‌کنند جامعه یک زندگی به آنها بدهکار است و نتوانسته‌اند خودشان باشند و مرتب باید از نسخه‌هایی که به آنها داده‌اند اطاعت می‌کردند و آن خود بودن‌شان به عنوان انسانی که حق انتخاب دارد را از دست داده‌اند. بنابراین در ساختارهای اجتماعی، ساختارهای اقتصادی و ساختارهای فردی باید کال‌دگرگون شود.

در واقع تغییر ساختار در اولویت است و بعد اقدامات روانی که باید انجام شود.

بله. اگر ساختار درست نشود سایر اقدامات ریز به ریز نتیجه ندارد. بنابراین اصلی‌ترین کار، تغییر ساختار است.